

Švédsko a parlament

Během pandemie COVID-19 se Švédsko odlišovalo od ostatních zemí a tvrdošijně odmítalo uzamčení, zavírání škol a maskování. To bylo vysoce kontroverzní a mnoho lidí zvenčí to považovalo za nebezpečný hazard s lidskými životy. Ze švédského pohledu to však vypadalo, že to byly další země, které se zapojily do nebezpečného experimentu.

Tento dokument popisuje politiku Švédska a důvody jeho rozhodnutí a předkládá některé předběžné závěry o výsledcích. Švédská ekonomika prošla pandemií lépe než srovnatelné země a žáci základních škol neutrpěli žádné ztráty v učení. Nezdá se, že by tyto výhody šly na úkor lidského zdraví. Je pozoruhodné, že celková nadměrná úmrtí byla ve Švédsku během tří let pandemie (2020–2022) nižší než v jakékoli jiné evropské zemi a míra byla méně než poloviční než v Americe. Při absenci přísné vládní kontroly Švédové přizpůsobili své chování dobrovolně.

Úvod

Švédsko bylo během pandemie jiné a tvrdošijně zůstávalo otevřené, zatímco jiné země zavíraly hranice, školy, restaurace a pracoviště. Tato volba vyvolala ve Švédsku obrovský zájem a nikdy předtím o zemi zahraniční média tolik neinformovala. Mnoho lidí zvenčí to považovalo za bezohledný experiment s lidskými životy. V dubnu 2020 prezident Donald Trump prohlásil, že „Švédsko těžce platí za své rozhodnutí neuzavírat“.¹ V *New York Times* byl švédský přístup *laissez faire* popsán jako „světový varovný příběh“ a na stejných stránkách bylo Švédsko popsáno jako „vydědělec“.²

Ve zbytku světa zůstává populární názor, že švédská strategie vyústila v lidskou katastrofu, a mnoho lidí si myslí, že švédští tvůrci rozhodnutí začali této strategii litovat a nakonec přijali politiku blokování podobné těm v jiných zemích. Tento dokument vyvrací tyto neopodstatněné domněnky, popisuje skutečnou pandemickou politiku Švédska, vysvětluje, proč země postupovala tímto směrem, a uvádí, co víme o dosavadních výsledcích.

Švédská strategie

Hlavní rozdíl mezi strategií Švédska, která byla přijata v rámci vládní koalice sociálních demokratů a Strany zelených, a strategií většiny ostatních zemí spočíval v tom, že se většinou spoléhala spíše na dobrovolnou adaptaci než na vládní sílu. Corona Commission, nezávislý orgán vytvořený vládou k vyhodnocení reakce, to popsal takto:

Přístup, který zvolilo Švédsko, byl založen na dobrovolných opatřeních a osobní odpovědnosti, spíše než na vtíravějších zásadách ... lidé nejsou nuceni v takové míře jako v mnoha jiných zemích dodržovat předpisy omezující jejich osobní svobodu.³

Vláda doporučila, aby se Švédové zapojili do sociálního distancování, pracovali na dálku, vyhýbali se zbytečnému cestování a zůstávali doma, pokud se jim udělá špatně, ale nenutila je k tomu. Sociálně demokratický premiér Stefan Löfven prohlásil: „Nikdy nebudeme moci vydávat zákony o všem. Nikdy nebudeme schopni zakázat veškeré škodlivé chování. Nyní je to vlastně spíše otázka zdravého rozumu. Existuje individuální odpovědnost a každý jednotlivec musí převzít odpovědnost za sebe, za své bližní a svou zemi.“⁴ To byly pojmy, které byly v té době v jiných zemích slyšet jen zřídka.

To neznamena, že ve Švédsku nebyla žádná omezení. Nejvíce omezující bylo, že veřejná shromáždění a akce byly v březnu 2020 omezeny na maximálně 50 účastníků. To zahrnovalo divadlo, kino, koncerty, přednášky, náboženská setkání, demonstrace, sportovní akce a zábavní parky, nikoli však pracoviště, nákupní centra, a soukromá setkání. V listopadu 2020 byl tento limit snížen na osm osob, poté se od května 2021 postupně zvyšoval, dokud nebyl v září 2021 zcela odstraněn.

Hlavní rozdíl mezi švédskou strategií a strategií většiny ostatních zemí byl v tom, že se většinou spoléhala na dobrovolnou adaptaci spíše než na vládní síly.

V dubnu 2020 vláda zakázala soukromé návštěvy v domovech pro seniory. Bary a restaurace byly nařizeny nabízet pouze stolní obsluhu a prostor mezi stoly musel být zvětšen. V listopadu 2020 byl zakázán prodej alkoholu po 22:00 a do konce roku byl termín posunut na 20:00 Toto pravidlo bylo ukončeno v červnu 2021.

Švédská agentura pro veřejné zdraví doporučila, aby střední školy a univerzity přešly na distanční vzdělávání mezi březnem a červnem 2020 a znovu v prosinci 2020 až do začátku ledna 2021, ale předškolní a základní školy zůstaly po celou dobu otevřené.

Většina zemí, včetně švédských sousedů Norska, Dánska a Finska, rychle uzavřela své státní hranice. Finsko dokonce postavilo vnitřní hranice. Švédský státní epidemiolog Anders Tegnell odmítl uzavření hranic jako „směšné“ a nevědecké, protože virus je již v zemi, která o takovém kroku uvažuje, a omezení by jen poškodila ekonomiku.⁵ Přesto, když Evropská unie v březnu 2020 uzavřela své hranice pro neevropany, protože byla členem EU, Švédsko muselo následovat.

VYBRANÁ UDÁLOST

Navzdory těmto výjimkám zažili Švédové velmi odlišnou pandemii. Neplatil žádný výjimečný stav, žádné zákazy vycházení, žádné příkazy zůstat doma nebo úkryt na místě. Mladí Švédové byli povzbuzeni, aby pokračovali ve sportovním tréninku a akcích. Školy zůstaly otevřené, stejně jako úřady, továrny, restaurace, knihovny, nákupní centra, tělocvičny a kadeřnictví. Hranice nebyly pro spoluobčany Evropany zpravidla uzavřeny a veřejná doprava fungovala dál.

Neexistovaly žádné příkazy k používání masek a dokonce ani doporučení pro veřejnost používat roušky – až do ledna 2021, kdy byly doporučovány ve veřejné dopravě během dopravní špičky (7–9 hodin a 16–18 hodin ve všední dny). Zatímco některé jiné vlády nutily školní děti nosit roušky, Tegnell dokonce varoval před tím, aby je děti nosily, a řekl, že „škola není optimální místo pro roušky“.⁶

Jak se švédská cesta odchylovala od cesty svých protějšků, můžete vidět na základě nejnovějšího *indexu lidské svobody*, který má data do roku 2020. Během tohoto prvního roku pandemie kleslo švédské hodnocení svobody pouze o 0,19 na 10bodové škále, v porovnání na 0,49 v Británii a 0,52 ve Spojených státech. Jedinou bohatou zemí, která zaznamenala menší pokles svobody než Švédsko, byl Singapur s 0,16.⁷

Proč bylo Švédsko jiné?

Zbytek světa chtěl vědět, proč se Švédsko rozhodlo zůstat otevřené. Švédové si mysleli, že vhodnější otázka zní: Proč se ostatní země zavřely? Během pouhých dvou týdnů přijalo 80 procent zemí Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) politiku blokování. To, co odlišovalo Švédsko, nebyl nějaký zvláštní, bezprecedentní experiment, ale skutečnost, že Švédové náhle a drasticky nezměnili kurz. Po celá desetiletí Světová zdravotnická organizace plánovala pandemii a uzamčení celých společností nebylo nikdy součástí diskuse. Místo toho se plány zaměřily na ochranu těch nejzranitelnějších, ale snažily se udržet společnost jako celek v chodu. Švédsko se odlišovalo tím, že se drželo tohoto plánu a ze švédské perspektivy to vypadalo, jako by to byl zbytek světa, kdo se zapojil do riskantního,⁸

Tým výzkumníků se pokusil vysvětlit načasování rozhodnutí o uzamčení v různých zemích pohledem na šíření nemoci, demografickou strukturu a kapacitu zdravotní péče. Nemohli najít žádný vztah kromě jednoho faktoru: toho, co dělali sousedé. Poté, co se Čína zablokovala a Itálie následovala, další země, které přijaly uzamčení, se v podstatě navzájem kopírovaly.⁹

Není to věda, ale dává to politický smysl. Pokud následujete stádo a trpíte na stejné úrovni jako všichni ostatní, pak můžete říci, že se nedalo nic moc udělat, aby se tomu utrpení zabránilo. Ale pokud jednáte jinak než všichni ostatní a čelíte propastným výsledkům – horším než v jiných zemích – pak se jako politik dostáváte do hrozné pozice. To je důvod, proč bylo Švédsko pro ostatní vlády tak podrážděné a občas se zdálo, že má kořeny pro švédskou katastrofu. Britský ministr zdravotnictví, konzervativce Matt Hancock, byl natolik otrávený tím, co nazval „argumentem f–g Švédska“, že řekl jednomu ze svých asistentů „Dodejte tři nebo čtyři odrážky, proč se Švédsko mýlí“.¹⁰ Proč – ne, když .

Otázkou ale zůstává: Proč se Švédsko neobrátilo, když se otočili všichni ostatní? Bylo navrženo několik vysvětlení. Sociální distancování je možná pro introvertní Švédy přirozené, takže k němu nemusíme být nuceni. Kolem se objevil vtíp, že „Konečně už žádné pravidlo 2 metrů, teď se Švédové mohou vrátit na obvyklou vzdálenost 5 metrů.“ Ale ostatní skandinávští introverti v Dánsku a Norsku zvolili uzamčení (i když ne tak dlouhé jako ve zbytku Evropy a Spojených státech).

Ze švédské perspektivy to vypadalo, jako by to byl zbytek světa, kdo se zapojil do riskantního, bezprecedentního experimentu.

Dalším vysvětlením je, že společnost s vysokou úrovní sociální důvěry se může spoléhat na dobrovolné změny chování namísto toho, aby se uchýlovala k povinným. Pravda, ale opět, jiné vysoce důvěryhodné země zvolily jinou cestu a ve skutečnosti se další populace začaly zapojovat do dobrovolného sociálního distancování, jakmile pandemie začala, ještě předtím, než jim to bylo nařízeno. Lze také namítnout, že kauzalita běží i obráceně: je snazší dodržovat obecná doporučení, pokud můžete udělat výjimky, které jsou pro vás důležité. Vlády, které hlídají společenský život lidí a vynucují nošení roušek, mohou mít problémy s udržení loajality a důvěry svých obyvatel.

Třetím vysvětlením je, že švédská vláda nemá ústavní právo zavírat společnost a zavírat podniky. Ale to politiku jen zdržuje, nevyklučuje to. Pokud by chtěl parlament dát vládě takové pravomoci, mohl, a to je přesně to, co bylo provedeno s dočasným zákonem v dubnu 2020. Tvrdší politika byla stále považována za zbytečnou a příliš rušivou a téměř žádnou z těchto pravomocí vláda nevyužila. .

Ani švédský král, ani jeho premiér nikdy nepopsali celkovou strategii země jako chybnou ani nenavrhl, že by Švédsko mělo být uzamčeno.

Na všech těchto vysvětleních je něco pravdy, ale nejdůležitějším důvodem bylo pravděpodobně jedinečné rozdělení moci, které má Švédsko od 17. století. Vládní agentury jsou nezávislé do té míry, do jaké nejsou v jiných zemích. Vláda jmenuje generální ředitele těchto agentur, ale neříká jim, co mají dělat. Místo toho se agentury mají řídit zákonem a fakty. Generální ředitelé mají stanovené podmínky a nejsou nahrazeni, pokud se po všeobecných volbách změní vláda. Pokud si vláda myslí, že někdo selhal, může toho člověka nahradit, ale to je vzácný jev.

Tradičně to agenturám poskytlo větší svobodu vyhýbat se volebnímu cyklu a politické agendě. Také to dává vládnoucím politikům alibi: mohou říct, že to je rada, kterou dostali od expertů, a že nemají důvod experty zpochybňovat. Pokud by se reakce na pandemii ukázala jako vážně špatná, politici mohli obvinít expertní agenturu a změnit politiku, aniž by ztratili tvář. To samozřejmě nezaručuje dobrou radu. Svět je plný odborných agentur, jejichž zaměstnanci jsou lidé posedlí jediným problémem, kteří zanedbávají kompromisy a ignorují cenu svých rozhodnutí ve smyslu svobody a prosperity. Avšak díky šťastným náhodám a specifickým historickým okolnostem měl švédský úřad pro veřejné zdraví na starosti jiné druhy lidí.¹¹

Během pandemie tato nezávislost pomohla agentuře nastolit liberálnější kurz. V některých jiných zemích uvažovaly úřady veřejného zdraví spíše podle švédských vzorů, ale byly přehlasovány politiky, kteří čelili požadavku ukázat sílu. Například dánské a norské agentury byly proti uzavření hranic a škol, ale jejich obavy převážily politické úvahy. Dokonce i v Británii, kde panuje všeobecný názor, že vláda nakonec souhlasila s uzamčením, protože to požadovali vědečtí poradci, se ukázalo, že mocný politický poradce premiéra Borise Johnsona Dominic Cummings naléhal na nezávislé vědecké poradce vlády, aby doporučili rychlejší a širší uzamčení. opatření.¹²

Ve Švédsku, kde byla menší potřeba politického vystupování, se politika řídila Agenturou pro veřejné zdraví a politici se cítili dobře, že agenturu neovládají. Jeho argumenty byly dvojí: za prvé nemůžete soustředit veškeré své úsilí na jediný problém a za druhé, doporučení jsou udržitelnější než vládní kontrola. Existují důležité faktory, které by mohly být uzamčením ohroženy: ztráta vzdělání, komunity, produkce a živobytí. Lidé netrpí jen virem, ale také osamělostí, duševními chorobami, domácím násilím, nezaměstnaností a dalšími dopady přísných omezení. Lidé nemohou žít pod uzamčením navždy, a proto začnou trpět a nakonec porušovat pravidla, a když se to stane, virus prorazí. Země, které se zavřou, se nevyhnou smrti, ale jen je oddálí za vysoké sociální a ekonomické náklady. Protože se nevědělo, kdy bude vakcína dostupná nebo jak účinná bude, bylo důležité vymyslet způsoby života, které by se daly udržet po dlouhou dobu.

V rozhovoru pro *Nature* v dubnu 2020 švédský státní epidemiolog Anders Tegnell, veřejná tvář švédské strategie, řekl: „Uzavření, uzamčení, uzavření hranic – nic nemá podle mého názoru historický vědecký základ. Podívali jsme se na řadu zemí Evropské unie, abychom zjistili, zda publikovaly nějakou analýzu účinků těchto opatření před jejich zahájením, a neviděli jsme téměř žádnou.“¹³

Co si mysleli Švédové?

Tato politická volba byla kontroverzní, ale byla většinou podporována obyvatelstvem. Podíl Švédů, kteří uvedli, že schválili vládní strategii COVID-19, byl v červnu 2020 53 procent; během pandemie kolísal mezi 42 a 62 procenty a v lednu 2022 se vrátil téměř přesně na výchozí bod, na 52 procent. To je více než dvakrát tolik, než bylo kritických vůči strategii – 23 procent. Podíl, který si myslel, že se příliš málo zohledňuje veřejné zdraví, byl v březnu/dubnu 2020 17 procent. V lednu 2022 to bylo ještě 17 procent.¹⁴

Průzkumy v březnu a dubnu 2020 ukázaly, že více než 70 procent Švédů důvěřovalo agentuře veřejného zdraví a v lednu 2022 důvěřovalo 68 procentům.¹⁵ 53 procent uvedlo, že v březnu 2020 důvěřovali státnímu epidemiologovi Andersi Tegnellovi, díky čemuž byl populárnější než kterýkoli z vůdců politických stran. To se v květnu zvýšilo na téměř 70 procent, ale v lednu 2021 kleslo na 54 procent. To však znamená vysoký čistý souhlas Tegnell, protože ne více než 22 procent mu vyjádřilo malou důvěru.¹⁶

Podpora vládní sociálně demokratické strany rostla. Začátkem roku 2020 se strana v průzkumech pohybovala kolem 23 procent, ale s nárůstem viru se podpora strany zvýšila na více než 30 procent. Jednalo se částečně o efekt „rally round the flag“ a čísla později mírně klesla, ale strana stále dosáhla ve volbách v září 2022 podílu 30,3 procenta, což překonalo očekávání.

VYBRANÁ UDÁLOST

Relativní popularita švédského přístupu se projevila v tom, že opoziční strany v jeho útoku neviděly volební výhodu. Středoprávní strany v zásadě vyhlásily politické příměří a jen zřídka kdy zpochybňovaly zastřešující vládní strategii. Jedinou hlavní výjimkou byli nacionalističtí populističtí Švédští demokraté, kteří volali po uzavření švédských škol a po odstranění Tegnella jako státního epidemiologa. Strana v průzkumech klesla z přibližně 25 na 20 procent, a jelikož se lidový odpor proti strategii nedostavil, Švédští demokraté ve své opozici spíše mlčeli, než aby se zdvojnásobili.

V jiných zemích se uchytila obecná představa, že švédští tvůrci rozhodnutí litovali strategie země, když se počet obětí zvyšoval, takže se omluvili a ustoupili. Nejdůležitějším zdrojem pro tuto interpretaci je nepochopení rozhovoru s Andersem Tegnellem ve švédském veřejnoprávním rozhlase v červnu 2020. Tegnell odpověděl na otázku tím, že při zpětném pohledu by Švédsko udělalo některé věci jinak, kdyby mělo veškeré znalosti záloha. To bylo široce hlášeno po celém světě jako vyjádření lítosti a opuštění strategie otevřenosti. *Telegraph* to například nadepsal jako „Architekt švédské strategie koronaviru lituje, že nezavedl tvrdší uzamčení“ a *Washington Post* uvedl: „Vědec stojící za švédskou strategií COVID-19 naznačuje, že umožnila příliš mnoho úmrtí.“¹⁷

Podíl Švédů, kteří schválili strategii své vlády, byl v červnu 2020 53 procent a v lednu 2022 to bylo 52 procent. To je více než dvakrát tolik, než bylo kritických – 23 procent.

Tegnell však tuto interpretaci popřel: „Vůbec to tak není, stále si myslíme, že strategie je dobrá, ale vždy existují vylepšení, která můžete udělat, zvláště když máte výhodu zpětného pohledu. A osobně si myslím, že by bylo docela zvláštní, kdybyste na takovou otázku odpověděli jinak.“¹⁸

Na otázku, jaká konkrétní vylepšení měl na mysli během tiskové konference téhož dne, Tegnell odpověděl, že Švédsko mělo udělat více pro ochranu pečovatelských domů a rozšířit testovací kapacitu.

Podobné přehnané a přímo falešné interpretace následovaly, když švédský král a premiér hovořil o ztrátách na životech jako o „selhání“ a prohlásil, že pečovatelské domy měly být lépe chráněny. BBC to popsalo jako „Švédský král Carl XVI. Gustaf říká, že přístup koronaviru ‚selhal‘“ a Bloomberg jako

„Švédský premiér připouští, že strategie k zastavení viru selhala“. ¹⁹ Ani král, ani premiér nikdy nepopsali celkovou strategii jako chybnou ani nenavrhl, že by Švédsko mělo být uzamčeno.

Jak to dopadlo?

Analytici z jiných zemí – a dokonce i někteří švédští učenci – předpovídali katastrofu. Jeden vlivný švédský model, inspirovaný slavnou studií British Imperial College, předpovídal, že Švédsko bude mít do začátku května 2020 20 000 pacientů s COVID-19, kteří budou potřebovat intenzivní péči a budou potřebovat jednotky intenzivní péče asi 40krát větší, než je kapacita. Do 1. července by Švédsko mělo 82 000 úmrtí na COVID-19. ²⁰ Model Imperial College předpovídal 66 000 až 90 000 úmrtí bez úsilí o zmírnění a maximální poptávku po pacientech na jednotkách intenzivní péče 70krát vyšší, než je kapacita. ²¹

Švédská agentura pro veřejné zdraví plánovala nejhorší možný scénář, který byl mnohem méně pesimistický a naznačoval, že v polovině května bude maximum kolem 1700 pacientů na jednotce intenzivní péče. Přesto to byl více než trojnásobek předpandemické kapacity ve zdravotnictví.

Švédsko utrpělo rychle a ve velkém měřítku. Švédské děti mají každoroční týdenní zimní prázdniny, během kterých mnoho švédských rodin jezdí za lyžováním do italských a rakouských Alp. V roce 2020 měly stockholmské školy tuto přestávku od 17. února do 23. února, ve stejnou dobu, kdy došlo k nárůstu infekcí v severní Itálii, takže stockholmské rodiny dovážely virus ve velkém, než byl považován za hlavní problém a než se vůbec začalo diskutovat o karanténách v další západní země. O důležitosti tohoto načasování svědčí fakt, že ve druhém a třetím největším švédském městě Göteborgu a Malmö, které měly v předchozích dvou týdnech zimní přestávku, nedošlo k nárůstu infekcí.

Do začátku července 2020 Švédsko neutrpělo 82 000 úmrtí, které předpokládaly modely, ale 5 455 – méně než 7 procent toho, co se předpovíдалo.

Nakonec se ale virus rychle rozšířil populací. Někdy na jaře 2020 mělo Švédsko jednu z nejvyšších úmrtností na COVID-19 v Evropě. Infekce se dostala do mnoha ústavů péče o staré lidi. Jak Corona Commission později došla k závěru, ambice chránit takto vysoce rizikové skupiny byla „přístupem, který se objevil poměrně rychle jako spíše naděje než akční plán“. ²²

K 1. červenci 2020 Švédsko zažilo 517 úmrtí na COVID-19 na milion lidí, což bylo méně než Itálie a Španělsko, ale až 5 až 10krát více než jeho geograficky a kulturně nejbližší sousedé Norsko, Dánsko a Finsko. To způsobilo, že švédský přístup k COVID-19 vypadal jako fiasko. ²³

Toho léta *New York Times* popsaly Švédsko jako „stát vyvrhelů“ a „obezřetný příběh“. ²⁴ Agentura Reuters uvedla: „Švédská liberální pandemická strategie zpochybněna, protože počet úmrtí ve Stockholmu stoupá“ ²⁵ a prezident Donald Trump tuto strategii hned zavrhl: „Nyní se mluví o Švédsku, ale Švédsko velmi trpí. Víš to, že? Švédsko to udělalo. Stádo. Říkají tomu stádo. Švédsko trpí velmi, velmi špatně.“ ²⁶

Ale i tak brzy v době pandemie bylo zřejmé, že strašlivé projekce švédských a jiných modelářů byly daleko za hranicemi. Do začátku července Švédsko neutrpělo 82 000 úmrtí, které modely předpokládaly, ale 5 455 – méně než 7 procent toho, co se předpovíдалo. A důkazy naznačují, že tyto lidé nezemřeli, protože systém zdravotní péče byl ohromen. Dokonce i během vrcholu, kdy modelky očekávaly, že se o každé nemocniční lůžko bude rvát 40 až 70 lidí, byla kapacita jednotek intenzivní péče přebytná zhruba o 20 procent. Ve Stockholmu byla postavena nová polní nemocnice pro stovky pacientů, ale novináři zůstali venku a marně čekali na příchod prvních pacientů. Byl rozebrán ještě předtím, než se vůbec musel otevřít.

Lze argumentovat tím, že mediální zesílení temných projekcí modelů vyděsilo Švédy, aby změnili své chování a zvýšili kapacitu zdravotní péče, a pomohli tak předejít katastrofě. Ale ve skutečnosti většina modelů předpokládala, že už je příliš pozdě, *i když* Švédsko přešlo na silné zmírňování. Potřeba lůžek na

jednotkách intenzivní péče ve Švédsku bude „nejméně 10krát větší, pokud budou do 10. dubna zavedeny strategie blížíící se nejpřísnějším v Evropě“ (což samozřejmě nebyly), napsala Jasmine M. Gardner z Uppsalské univerzity. a její kolegové, například. ²⁷

Do 14. června 2023 utrpělo Švédsko celkem 2 322 úmrtí na COVID-19 na milion lidí. To bylo stále téměř o 40 procent vyšší než v Norsku, Dánsku a Finsku, ale ani zdaleka 5 až 10krát vyšší než jejich úmrtnost jako na začátku pandemie. A je to nižší míra než v jižní Evropě – a mnohem nižší než ve Spojených státech a Spojeném království, kde obě měly více než 3 300 úmrtí na milion lidí (viz obrázek 1). ²⁸

Navzdory rychlému vynálezu a celosvětovému zavedení vakcíny, v rozporu s očekáváním švédské agentury pro veřejné zdraví, se ukázalo jako správné, že poměrně tristní výsledky Švédska na začátku pandemie byly většinou výsledkem toho, že se jiným zemím podařilo oddálit případy a úmrtí, spíše než aby jim zabránili. Švédsko utrpělo většinu úmrtí v roce 2020, zatímco severští sousedé a mnoho dalších zemí je dostalo v roce 2022.

Nadměrná úmrtí

Počet úmrtí na COVID-19 však není tak jednoduchá statistika, jak se zdá. Některé země nepočítaly úmrtí mimo nemocnice. Když pacienti zemřeli doma nebo v domovech pro seniory, nebyli automaticky zahrnuti do datových souborů. Naproti tomu ve Švédsku úřady automaticky kontrolovaly seznamy nakažených podle registru obyvatel, takže každý, kdo zemřel a měl pozitivní test na virus, byl započítán jako úmrtí na COVID-19, i když zemřel na infarkt nebo pád. Švédsko tedy ve skutečnosti hlásilo mnoho lidí, kteří zemřeli *na* COVID-19, nikoli *na* COVID-19.

Dokonce i v zemi tak podobné Švédsku, jako je Norsko, byla úmrtí počítána jako úmrtí na COVID-19 pouze v případě, že ošetřující lékař dospěl k závěru, že příčinou smrti je COVID-19, a zavolal tamní úřad veřejného zdraví, aby to oznámil. „Je možné, že Norsko by mohlo mít vyšší počet registrovaných úmrtí, kdybychom počítali jako Švédsko,“ řekl lékař z norského úřadu pro veřejné zdraví v dubnu 2020. ²⁹

To je důvod, proč tolik vědců a osob s rozhodovací pravomocí trvalo na tom, že je nutné počkat na širší perspektivu a podívat se na nadměrnou úmrtnost, tedy na počet úmrtí za určité období ve srovnání s předchozími obdobími nebo na očekávanou hodnotu. Nyní máme tato čísla. Když se podíváte na nadměrné úmrtí během tří let pandemie, 2020–2022, ve srovnání s předchozími třemi roky, získáte velmi odlišný obrázek. Podle tohoto opatření byla nadměrná úmrtnost ve Švédsku během pandemie o 4,4 procenta vyšší než dříve. Ve srovnání s údaji, které ostatní země hlásí Eurostatu, je to méně než polovina průměrné evropské úrovně 11,1 procenta a je pozoruhodné, že je to nejnižší míra nadměrné úmrtnosti během pandemie ze všech evropských zemí, včetně Norska, Dánska a Finska. (viz obrázek 2). ³⁰

Tato čísla, i když překvapivá, nejsou kontroverzní. To jsou čísla, která si každá země hlásí sama za sebe. Hrubá nadměrná úmrtnost je však tupým měřítkem. Nezohledňuje strukturu populace, jako je věk a zdravotní stav. Zachází s úmrtími na COVID-19 stejně jako s úmrtími v důsledku dopravních nehod a sebevražd. Přesto je to způsob, jak obejít problém, že země počítají úmrtí na COVID-19 odlišně, a je to důležitý opravný prostředek k předpokladu, že Švédsko ochotně obětovalo životy v masivním měřítku.

Čísla lze upravit podle toho, co se dalo očekávat od předpovědí populace, i když taková data neexistují pro všechny země a výběr metody vede k různým výsledkům. Když švédský statistický úřad porovná nadměrnou úmrtnost s předpokládanými úmrtnostmi na základě populačních trendů a věku, má Švédsko se 4,2 procenta stále méně nadměrných úmrtí než jeho sousedé, ale rozdíl oproti Dánsku (4,3) a Norsku (4,5) je nevýznamný. Finská míra je téměř dvakrát vyšší, 8,2 procenta. ³¹

Výsledek je mírně odlišný, když webová stránka Our World in Data používá datovou sadu Human Mortality Dataset a porovnává nadměrnou úmrtnost s předchozími pěti lety spíše než s předchozími třemi roky. Potom má Dánsko nižší míru než Švédsko, Norsko blízko Švédsku a Finsko vyšší než Švédsko. ³²

The Economist má svou vlastní metodu měření nadměrné smrti a dochází k podobnému závěru. ³³

Navzdory rozdílům v metodách a výsledcích všechny tyto studie naznačují, že z hlediska úmrtí na COVID-19 je Švédsko typickou severskou zemí. To je zarážející, protože ve srovnání se svými sousedy má Švédsko vyšší hustotu obyvatelstva, více přeplněných domácností a vyšší podíl lidí narozených v zahraničí (skupina, která se ukázala jako zvláště zranitelná). Preben Aavitsland z norského úřadu pro veřejné zdraví dochází k závěru, že „jiným zemím se podařilo oddálit některá úmrtí, ale nyní, tři roky poté, jsme skončili přibližně na stejném místě“. ³⁴ Přesně jak předpovídali švédští epidemiologové.

„Švédsko mělo podle četných metodologií jednu z nejnižších nadúmrtností ze všech evropských zemí.

A v mezinárodním srovnání si severský region samozřejmě vedl velmi dobře. Podle *Our World in Data* byla nadměrná úmrtnost ve Švédsku 5,6 procenta ve srovnání s 10 procenty v Británii a 14 procenty ve Spojených státech. S metodou *The Economist* byla nadměrná úmrtnost ve Švédsku kolem 180 na 100 000 lidí, ve srovnání s 345 v Británii a 400 ve Spojených státech.

Po tom všem, co bylo řečeno a uděláno, překvapivě mělo Švédsko jednu z nejnižších nadměrných úmrtností ze všech evropských zemí a méně než polovinu ve srovnání se Spojenými státy.

Jedním z důvodů, proč Švédsko prošlo pandemií v mnohem lepším stavu, než mnozí učenci, novináři a politici očekávali, bylo, že uvažovalo pouze o přísných vládních kontrolách nebo běžném podnikání. Neuvažovali o třetí možnosti: že se lidé dobrovolně přizpůsobí, když si uvědomí, že jde o život. Švédové rychle změnili své chování a většinou se řídili doporučeními. Již v dubnu 2020 pracovala polovina pracovní síly z domova a využívání veřejné dopravy se snížilo o polovinu. Údaje o mobilitě od poskytovatelů telekomunikačních služeb ukazují, že vzorce mobility ve Švédsku byly podobné těm v sousedních zemích. Pokud něco, Švédové v souhrnu o něco více omezili cestování. ³⁵

Rozdíl byl v tom, že pokud se Švédové na základě místních znalostí a individuálních potřeb rozhodli, že musí jít do práce, cvičit nebo se setkat s příbuzným či kamarádem, mohli to udělat, aniž by je zastavila policie. To znamenalo, že se pandemie ve Švédsku méně zpolitizovala a možná také to, že lidé akceptovali potřebu žít v mimořádných podmínkách déle, než by měli, kdyby tyto individuální nouzové východy neměli.

Další ukazatele

Švédská ekonomika je velmi otevřená a závislá na exportu, takže když trpí svět, trpí i Švédsko. Švédská ekonomika si však vedla mnohem lépe než srovnatelné země. Světová ekonomika byla po roce 2021 o 2,9 procenta menší, než by byla podle prognózy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj před pandemií; Eurozóna 2,1 procenta byla menší a americká ekonomika o 1,2 procenta menší. Švédská ekonomika byla o 0,4 procenta *větší*. ³⁶ To je ještě výjimečnější, protože švédská vláda zavedla mnohem méně fiskálních stimulů než většina ostatních zemí.

Důležitější pro budoucnost je ztráta učení v zemích, kde děti nesměly chodit do školy měsíce a v některých případech i roky. Mezinárodní studie *Nature Human Behavior* zjistila, že studenti v průměru prohráli o více než třetinu běžného školního roku. Nejznepokojivější je, že tato uzavření zasáhla chudší rodiny tvrději, protože nemohly kompenzovat uzavření škol tak, jak by to dokázaly sociálně ekonomicky zvýhodněné rodiny. ³⁷

Ministerstvo školství USA dospělo k závěru, že polovina amerických studentů začala v roce 2023 o celý rok pozadu v alespoň jednom předmětu. „Vidíme, že školní rok začínají přibližně stejně jako loni,“ říká Rachel Hansen z Národního centra pro statistiku vzdělávání. ³⁸

V ostrém kontrastu k tomu švédští základní školáci neutrpěli během pandemie žádnou ztrátu učení, podle studie v *International Journal of Educational Research*, která zkoumala dekodování slov a čtení s porozuměním. Skóre nebylo během pandemie nižší a děti z nízkého socioekonomického prostředí nebyly nijak zvlášť postiženy. ³⁹

V uzavřených zemích utrpěly další zdravotní zásahy, když byla všechna opatření zaměřena na COVID-19. Jen v roce 2021 celosvětově vynechalo očkování dětí 25 milionů dětí, což je největší pokles za posledních 30 let. ⁴⁰ V některých amerických státech došlo během pandemie k poklesu pokrytí vakcínami proti spalničkám, příušnicím a zarděnkám o přibližně 5 procentních bodů. ⁴¹ Naopak Švédsko neutrpělo žádný pokles. V roce 2020 byla švédská proočkovanosť dětí 97,2 – o desetinu procentního bodu více než v předchozím roce. ⁴²

Polovina studentů ve Spojených státech začala v roce 2023 o celý rok pozadu alespoň v jednom předmětu. Naproti tomu švédští základní školáci neutrpěli během pandemie žádnou ztrátu učení.

Strach a izolace během pandemie mohly ovlivnit duševní zdraví a zvýšit pocity osamělosti a deprese. Většina studií však pokrývá pouze začátek pandemie a bude chvíli trvat, než budeme vědět o dlouhodobých účincích na duševní zdraví. Přezkum studií obecné populace až do dubna 2022 ukázal malé celkové změny duševního zdraví během pandemie, ale zvýšil možnost, že zranitelné skupiny mohou mít problémy, které se liší od zbytku populace. ⁴³

Podle zprávy *World Happiness Report* se vlastní blahobyt ve Švédsku během pandemie nesnížil. To však není tak výjimečné, než by se mohlo zdát, protože celosvětový průměr byl v letech 2020 až 2022 také stejně vysoký jako v letech 2017 až 2019. Celkové hodnocení života se zdá být odolné, i když průměry mohou opět skrývat poklesy u menších, zranitelných skupin. ⁴⁴

Někdy je uprostřed velké katastrofy méně sebevražd, ale jak se projevují následky posttraumatických stresových poruch, je jich více. Zdá se, že tomu tak bylo i během pandemie. V prvních měsících mnoho zemí hlásilo méně sebevražd, ale přezkum 1 052 studií sebevražd z roku 2022 zjistil, že většina studií hlásila rostoucí trend v počtu sebevražd během pandemie. ⁴⁵ Ve Švédsku nedošlo k nárůstu sebevražd, ale spíše k malému poklesu od roku 2019 do roku 2021. ⁴⁶

Vzhledem k tomu, že páry, kterým bylo nařízeno zůstat doma, byly nuceny zůstat pod jednou střechou, přibývalo případů domácího násilí. Studie ze Spojených států a šesti dalších zemí dospěla k závěru, že blokády zvýšily domácí zneužívání přibližně o 8 procent. ⁴⁷ Stejná metoda nebyla použita k analýze situace ve Švédsku, ale hlášený počet případů zneužívání žen a dívek současným nebo bývalým partnerem se mezi lety 2020 a 2022 snížil přibližně o 25 procent. ⁴⁸

S těmito údaji bychom měli být opatrní, protože jsou předběžné; mezinárodní srovnání jsou obtížná a dlouhodobé dopady blokování jsou stále neznámé. Všechny však naznačují, že Švédsko si během pandemie vedlo mnohem lépe než jiné země.

Závěr

Nezávislá švédská koronavirová komise, kterou vláda vytvořila po tlaku parlamentu, kritizovala mnoho aspektů toho, jak úřady jednaly během pandemie, ale celkový závěr byl pozitivní:

Volba cesty z hlediska prevence a kontroly nemocí se zaměřením na rady a doporučení, kterými se lidé měli dobrovolně řídit, byla v zásadě správná. Znamenalo to, že si občané zachovali více své osobní svobody než v mnoha jiných zemích... [a] mnoho zemí, které uplatňovaly [jiný] přístup, zaznamenalo výrazně horší výsledky než Švédsko, což v současnosti naznačuje, že je přinejmenším velmi nejisté, jaký účinek uzamčení ve skutečnosti mělo. ⁴⁹

Když se rozhodovalo o pandemických strategiích, konečný výsledek nemohl být znám, a přesto mnoho politiků a novinářů v zemích včetně Spojených států, Británie a Norska zuřivě napadlo Švédsko, že si vybralo neobvyklou a liberálnější cestu. proč to bylo? Preben Aavitsland, norský státní epidemiolog, nedávno přišel s vysvětlením:

Myslím, že to může být proto, že si všichni nebyli jisti, jaká byla správná reakce na pandemii. A přesto se téměř všichni ve stejnou dobu rozhodli udělat dlouhá, tvrdá karanténa brzy, inspirovaná Itálií, která se zase inspirovala komunistickou diktaturou v Číně.

Švédsko se stalo kontrastem, který nechtěli. Švédsko podkopalo jejich mantru, že nemáme na výběr a donutilo je vysvětlit svým občanům, proč udělali to, co udělali. Pro tyto kolegy by bylo lepší, kdyby všichni udělali totéž. Své vlastní nejistoty skryli tím, že zabili Švédsko. ⁵⁰

Nyní víme více. Zdá se pravděpodobné, že Švédsko si vedlo mnohem lépe než jiné země, pokud jde o ekonomiku, vzdělání, duševní zdraví a domácí týrání, a přesto se vymanilo z pandemie s menším počtem úmrtí než v téměř kterékoli jiné evropské zemi, a to méně než o polovinu. Spojených států – země, kde prezident i hlavní noviny opakovaně používaly Švédsko jako varovný příběh. Závěr je pro ostatní vlády nepříjemný. Nebylo to Švédsko, kdo se zapojil do lehkomyšlného, bezprecedentního pandemického experimentu, ale zbytek světa. Tento experiment nedopadl dobře ve srovnání s jednou zemí, která manuál nevyhodila. Miliony lidí byly zbaveny své svobody bez zjevného přínosu pro veřejné zdraví.

Zdá se pravděpodobné, že Švédsko si vedlo mnohem lépe než jiné země, pokud jde o ekonomiku, vzdělání, duševní zdraví a domácí násilí, a stále mělo méně než polovinu vyšší úmrtnosti než Spojené státy.

Toto je ponaučení pro další katastrofu – ať už je jakákoli a kdykoli udeří. Přísná pandemická omezení byla často obhajována s odkazem na zásadu předběžné opatrnosti – nepodnikejte konkrétní kroky, dokud nebude k dispozici dostatek důkazů. Nic však nenasvědčovalo tomu, že by drastická omezení měla smysl. V dobách nejistoty se nezdá být preventivním opatřením dát všechna svá vajíčka do jednoho košíku a přidat k tíži zdravotní nouze podkopávání komunit, ekonomiky a vzdělávání. Místo toho to vypadá jako nedbalost. Švédským alternativním modelem bylo více spoléhat na doporučení, věřit v dobrovolné adaptace na pandemii a snažit se udržet co největší část společnosti v chodu. Na základě toho, co nyní víme, se zdá, že se tento přístup laissez faire vyplatil.

Citace

Norberg, Johan. Švédsko během pandemie: Pariah nebo Paragon?, Politická analýza č. 959, Cato Institute, Washington, DC, 29. srpna 2023.